

Éltető Andrea

A TÖMEGES BEVÁNDORLÁS HATÁSAI A SPANYOL GAZDASÁGRA

A múlt század elején Spanyolország még a kivándorlók országa volt. Latin-Amerikába, majd Észak-Európába áramlottak ki a spanyol munkások. A hetvenes évek elejétől viszont a kivándorlás megállt, és egyre több bevándorló érkezett Afrikából és Latin-Amerikából. Küldő országból befo-gadóvá vált tehát Spanyolország, aminek oka egyrészt földrajzi, kulturális természetű, másrészt gazdasági (a fejlődés vonzotta a bevándorlókat), harmadrészt pedig jogi, mivel számos európai ország korlátozta a bevándorlást, így a spanyol kivándorlás is megnehezült.

1. Spanyolországban az utóbbi tizenöt évben töretlen volt a gazdasági növekedés, s a recesszió 2007-ig elkerülte az országot. Ezzel egy időben bevándorlók olyan tömege áramlott az országba, ami azelőtt nehezen lett volna elképzelhető: 2000 és 2005 között a – már-már öregedő és stagnáló – spanyol lakosság száma több mint 3,5 millió fővel megugrott; 2007-ben a spanyol népesség 10,7 százaléka már bevándorló volt (2000-ben még csak 2,2% volt ez a részesedés).

1.1. A célrégiókat tekintve az új lakosok területi eloszlása nem egyenletes. A bevándorlók több mint fele mindössze három régióban: Madridban, Katalóniában és Valenciában települt le. Itt volt a legjelentősebb demográfiai, illetve „fiatalító” hatásuk is. Származási oldalról a bevándorlók több mint egyharmada Latin-Amerikából érkezik, főleg Equadorból (számuk Spanyolországban 2008 elején mintegy 400 ezer) és Kolumbiából (200 ezer). Magas az észak-afrikaiak és a kelet-európaiak aránya is. Az országokénti listát Marokkó és Románia vezeti egyaránt 660 ezer feletti nyilvántartott bevándorlóval.

1.2. Érdekes, mennyire sok a román bevándorló, ami a latin-amerikaihoz hasonló kulturális hagyományokkal nem indokolható. A háttérben gazdasági okok állnak. Technikailag a vízum eltörlése 2002-ben megkönnyítette a hatrátlépést a románok számára. Sokan nyáron érkeznek turistaként, és maradnak akár illegálisan is, ami nem nehéz, mivel az afrikaiaktól eltérően nem feltűnő a külsejük. Mobilitásuk nagy, szívesen mennek kisebb városokba is, és elsősorban építőipari munkát vállalnak. (A marokkóiak főleg a mezőgazdaságban, a kínaiak a vendéglátásban, a latin-amerikaiak a háztartásokban találnak leginkább munkát.) A román bevándorlók fogadtatása általában kedvező, dolgos, jó munkaerőnek tartják őket. Könnyű velük kommunikálni, és hamar megtanulják a spanyol nyelvet.

1.3. A nem és kor szerinti összetétel térségenként némileg különböző. Az Afrikából érkezőknek csak mintegy harminc százaléka, míg a latin-amerikaiak több mint fele nő. A fejlett (jobbára EU25) országokból érkezők átlagéletkora 37 év, míg a fejlődő országokból érkezőké csak 31. Fiatalabbak tehát, mint a hazai spanyolok, ahol az átlagéletkor negyven év.

2. A spanyol politika az elmúlt években „bevándorlóbarát”-nak volt mondható. Az első bevándorlók jogait szabályozó törvényt 1985 júliusában hozták, amikor még a bevándorlók száma nem volt nagy. Ez a törvény a belépési feltételek és jogok tekintetében viszonylag korlátozó volt, a bevándorlást csak átmeneti problémaként kezelte. Nem tette lehetővé a családegyesítést és a stabil letelepedést, megnehezítette a munkavállalási engedély megszerzését. Ennek eredményeképp megnőtt az illegális bevándorlók száma. Az 1985-ös törvényt 1996-ban módosították, immár elismerve a külföldiek jogait (például az oktatáshoz, a jogi tanácsadáshoz, a tolmácshoz). 2000-

ben széles politikai konszenzussal új törvény lépett életbe, ami már más EU-s tagállamokéhoz jobban hasonlított. Ez a törvény már a bevándorlók integrációját, politikai és szociális jogait helyezte középpontba, felismerve hogy permanens jelenségről van szó, és lehetővé tette kétoldalú egyezmények megkötését a küldő országokkal. Spanyolország több ilyen egyezményt írt alá Equadorral, Kolumbiával, a Dominikai Köztársasággal, Marokkóval, Nigériával, Lengyelországgal és Romániával, szabályozva a munkalehetőségeket, az állás kínálat kommunikációját, a bevándorlók munka és életkörülményeit, és a szezonális munkások ellátását és visszatérésének megkönnyítését.

2.1. A spanyol kormány az illegális bevándorlás kezelésére többször is speciális szabályozási programokat indított. Ezek közül kiemelkedik a 2000. évi különleges „amnesztia”, amikor bizonyos feltételekkel mintegy 400 ezer bevándorlót legalizáltak. Az illegális bevándorlók 2005 elején ismét három hónapos legalizációs periódust kaptak, vagyis különféle feltételeknek megfelelően (pl. büntetlen előélet, bizonyított regisztráció, munkáltatói bejelentés a társadalombiztosítási rendszerbe) egyéves tartózkodási engedélyt szerezhettek. Ily módon, akkor körülbelül 700 ezer illegális bevándorlót „törvényesítettek”. Ezt több EU-tagállam nem nézte jó szemmel, mondván hogy ezzel Spanyolország kaput nyitott az EU-ba vándorlóknak.

2.2. Az Európai Unió kibővülésekor, 2004-ben Spanyolország rögtön megnyitotta munkaerőpiacát az új közép-európai tagok előtt is. Bár a spanyol kormány szeretné, még nem sikerült közös EU-szintű bevándorlási politikát kiharcolni. Ugyanakkor a spanyol határokon azóta is rengetegen lépnek be az unió területére, és ez uniós szinten is gondokat okozhat.

3. A tömeges bevándorlásnak komoly makrogazdasági, szociális és munkaerő-piaci hatásai vannak. A Spanyolországba érkező évente mintegy félmillió új bevándorló többségében munkaképes korú, és a keletkező új munkahelyek felét betölti. Általában az építőiparban, a kereskedelemben, a szolgáltatási szektorban, a vendéglátóiparban és háztartásbeliként dolgozva jelentősen hozzájárultak a GDP növekedéséhez. (Számítások szerint 2000 és 2006 között a három százalékos feletti éves GDP-növekedés 40 százaléka köszönhető a bevándorlóknak). Néhány kis vidéki faluban, ahol az elnéptelenedés fenyeget, a bevándorlók segítenek életben tartani a mezőgazdaságot, az állattenyésztést.

3.1. A bevándorlók beilleszkedése a spanyol munkaerőpiacra jótékony hatással volt a munkanélküliségre. A munkanélküliségi ráta 2004 óta látványosan csökkent. A bevándorlás által leginkább érintett régiókban nőtt a legnagyobb mértékben a női foglalkoztatottak aránya. Ez annak is köszönhető, hogy igen sok bevándorlóból lett háztartási alkalmazott, ami megkönnyítette a spanyol feleségek munkába állását. A bevándorlók aktivitási és munkanélküliségi rátája is magasabb, mint a bennszülött spanyoloké.

3.2. A bevándorlók képzettségi szintje hasonló a spanyolokéhoz, vagy még magasabb is. (Még a nem EU-ból érkezők 72,2%-a is közép-, illetve felsőfokú végzettségű; a spanyoloknál csak 66,5% ez az arány.) Mindazonáltal a munkaerőpiac ezt kevésbé értékeli, vagyis a bevándorlók átlag 30 százalékkal alulfizettek, rosszabbul fizetett állásokat kapnak, mint a hasonló képzettségű spanyolok.

3.3. Érdekes, hosszabb távon hogyan integrálódnak a bevándorlók a spanyol munkaerőpiacba. A spanyolokhoz képest a bevándorlók esetében kezdetben magasabb a munkanélküliségi, túlképzettségi szint, és nagyobb a határozott idejű szerződések száma (61,4% szemben a 32% körüli spanyol átlaggal). A bevándorlói munkanélküliség a férfiak körében magas, a nőknél alacsonyabb, mint a spanyol átlag. Érkezésük után öt évvel már azonban a munkanélküliségi rátájuk a spanyol szintre, sőt az alá csökken, viszont a túlképzettség és a nagyszámú határozott idejű szerződés megmarad. Ez az ára a tömeges bevándorlás felszívásának.

3.4. Bizonyos tekintetben a bevándorlás növelte a területi egyenlőtlenségeket Spanyolországban. A régiók közötti munkaerő-piaci különbségek nőttek, mivel azok a régiók vonzották a legtöbb be-

vándorlót, ahol a munkaerőpiac a legdinamikusabb volt, és a bevándorlók érkezése tovább dinamizálta ezt a piacot.

3.5. A bevándorlás negatívan hatott a termelékenységre, mert azokon a területeken, ahol leginkább nőtt a foglalkoztatottság, ott nőtt legkevésbé a termelékenység. Ennek két oka is lehet: egyrészt lehet, hogy a bevándorlói munkaerő lenyomta a béreket a munkaerőpiacon, s a gazdaság munkaerő-intenzívebb lett, így csökkent a termelékenység, másrészt lehet, hogy azokban a régiókban, ahol fejlett technológiákat bevezetve nőtt a termelékenység, kellő szakképzettség híján nem találtak elég munkahelyet a bevándorlók.

4. Ahogy már volt szó róla, a bevándorlók béréi alacsonyabbak, mint a hazai munkavállalóké, ezért jövedelemadó-befizetéseik is kisebbek. Ennek ellenére a dolgozók megnövekedett állománya hozzájárult az adóbevételek növekedéséhez, és csökkentette a kormányzati kiadásokat. (2005-ben például a bevándorlókkal kapcsolatos államháztartási kiadások és a tőlük származó bevételek egyenlege a GDP 0,5%-át kitevő pozitív összeg volt.) A spanyol államháztartási hiány csökkent, és 2004-re már többletbe fordult, elérve 2007-re a GDP 2,2 százalékát. Ezzel párhuzamosan az államadósság/GDP ráta is látványosan csökkent, a 2000. évi 60-ról 35,8 százalékra 2007-re. Ugyanakkor a spanyol társadalombiztosítás komoly kiadásokkal néz majd szembe hosszú távon, mikor a jelenleg dolgozó bevándorlók már nyugdíjas korba érnek.

4.1. A hosszan tartó spanyol gazdasági fellendülés és növekvő belső kereslet miatt a folyó fizetési mérleg hiánya gyorsan nőtt, elérve a GDP tíz százalékát 2008-ra. Ehhez jelentősen hozzájárult a bevándorlás hatása. A bevándorlók hazautalásai például évről évre egyre jobban terhelik a mérleget. A letelepedő bevándorlóknak be kell rendezkedniük, ez növeli a tartós fogyasztási javak keresletét is, ami a behozatal jelentős növekedéséhez és a külkereskedelmi mérleg romlásához vezet, és vezetett is. A folyó fizetési mérleg hatalmas hiányának mintegy harminc százaléka magyarázható ezekkel a tényezőkkel. A külkereskedelmi mérleg hiánya a felszökő energiaárak miatt 2008 első felében még tovább nőtt. A hiány mérsékléséhez a spanyol gazdaság energiafüggőségét kellene csökkenteni, és a kivitel versenyképességét növelni. A recesszió miatt szűkülő belső kereslet várhatóan csökkenti az importot, és mérsékli a külkereskedelmi mérleg-hiányt, ugyanakkor a magas energiaárak ez ellen hatnak.

4.2. A bevándorlásnak lehet kereskedelemteremtő ereje is, mivel a bevándorlók preferálják azokat a termékeket, amik szülőhazájukból származnak. Ráadásul a bevándorlás a személyes, kulturális, nyelvi kapcsolatokon keresztül csökkenti a tranzakciós költségeket, a régi és a célország között. Az ilyenfajta költségek inkább az iparágon belüli kereskedelemben, a feldolgozott termékek esetében merülnek fel, tehát a bevándorlás ezt a fajta kereskedelmet ösztönzi inkább.

5. Megnőtt a hitelfelvételek, az eladósodás aránya is, mind a lakosság, mind a vállalatok körében. Éppen ezért a 2007-es nemzetközi pénzügyi válság nagyon érzékenyen érintette a spanyol gazdaságot, és kiváltotta azt a folyamatot, amit sokan a „csodabuborék kipukkanásának” neveznek. 2007-ben már a lassulás jelei mutatkoztak a spanyol gazdaságban. A szolgáltatásokon és az építőiparon alapuló növekedés jelentősen lelassult, a lakás és a telekárak esni kezdtek. Számos építetű cég csődbe ment. Idén harmadával, egyes régiókban kétharmadával csökkent mind a lakáseladások, mind a kiadott építési engedélyek száma. Az építőipari krízisre a spanyol piac nem képes gyorsan reagálni, és az átadott új lakások száma 2008-ban minden eddiginél több lesz, növelve az eladatlan lakások nagy számát. Az építőknak és a lakásvásárlóknak hitelező bankokra hatalmas kockázat és teher nehezedik. Ennek következtében a spanyol banki részvények ára is erősen csökkent. Elemzők szerint mindezek miatt a spanyol gazdaságnak legalább az éves GDP felét kitevő pénzinjekcióra lenne szüksége.

5.1. A gazdasági válság volt a 2008. márciusi választások egyik fő témája is. Az újraválasztott spanyol kormány néhány stimuláló intézkedést hozott is (például az adó-visszatérítések felgyorsí-

tása, a jelzáloggal terhelt lakosság segítése). Az építőipari krízis időközben átgyűrűzött a gazdaság többi ágazatára is. 2008 első felében az ipari termelés szinte minden iparágban visszaesett, a kis-kereskedelmi eladások is jelentősen csökkentek, az infláció és a munkanélküliség ellenben gyorsan nőtt, és az üzleti, illetve fogyasztói bizalmi index romlott. A fogyasztás és a beruházások is csökkentek, a belső kereslet szűkül. Látva ezeket a tendenciákat 2008 augusztusában újabb gazdaság-élénkítő programot hirdetett meg a spanyol kormányfő. A terv részeként eltörölnék az ingatlan-adót, 50 százalékkal csökkentenék a közúti fuvarozók vállalati adóját, 2009–2010 folyamán 75 százalékkal lefaragnák a városi tömegközlekedés és a közúti áruszállítás biztosítási adóját, s bevezetnék a kisvállalkozások adó-visszatérítési lehetőségét. A kis- és középvállalkozások számára évi hárommilliárd eurós kormányzati hitelalapot nyitnak jövőre és 2010-re, a középvállalkozások emellett egy további kétmilliárdos alapból is részesülhetnek, amelyet egy állami hitelintézet állít fel. Ötmilliárd euró értékben nyújtanak hitelgaranciát a lakástulajdonosoknak. Emellett számos lépést tesznek a szolgáltató szektor hatékonyságának javítása érdekében, és újabb ösztönzőket vezetnek be a lakáskiadás bátorítására.

6. Az ingatlanszektort, a lakáspiacot a minél több új háztartás alapítása lendíthetné fel. Ennek alapvetően három forrása lehet: a hazai népesség növekedése, a bevándorlók beilleszkedése és a főleg Észak-Európából érkezők nyaralói, a „második otthon” létesítése. A spanyol bennszülött lakosság öregszik, ezért hosszabb távon nem várható, hogy hazai forrásból lendüljön fel a lakáspiac. A nyaralók vásárlása is jelentősen visszaesett, tekintve az európai gazdasági problémákat. (Az utóbbi években a legtöbb [6-700 ezer] ingatlant egyébként a britek vásárolták Spanyolországban.) Marad tehát a bevándorlás mint „húzóerő”, azonban az egyre mélyülő gazdasági válság és a munkalehetőségek csökkenése valószínűleg visszaveti a bevándorlás ütemét, és sokan távozhatnak is. Elemzők szerint az elkövetkezendő évben sem várható fellendülés, és a munkanélküliség ismét tíz százalék fölé nő. Ez valószínűleg csökkenti a bevándorlók iránti toleranciát, amiből társadalmi problémák is keletkezhetnek.

7. Összességében elmondható, hogy Spanyolország számára a tömeges bevándorlás az elmúlt évtizedben új problémaként jelentkezett. A kormány viszonylag engedékeny bevándorlási politikát folytatva, a letelepedést elősegítve próbálta a bevándorlókat integrálni. A tömegesen jelentkező új munkaerő a munkaerőpiacra és a makrogazdaság több szegmensére is jelentős hatást gyakorolt. 2008-ban azonban a gazdasági válság megrendíti a spanyol gazdaságot, és a kilábalást a bevándorlók nagy száma nem könnyíti meg.

* * * * *